

KÖNYVISMERTETÉSEK

Roger Scruton

ANGLIA, EGY ELTŰNŐ IDEÁL

Typotex, 2004

Mint minden igazán jó műnek, ennek is több tartalmas olvasata van. Nagyon érdekes aszerint olvasnunk, milyen is volt valójában az a nemzet, amelyet sokan itt, Közép-Európában nemrég még a szó legjobb értelmében vett úri társadalom ideáltípusának, a legelegánsabb, mértékadó mintának tekintettek. Itt és most azonban számunkra fontosabb a válasz, amelyet arra a kérdésre ad, mi és hogyan teszi nemzetté az emberek egy nagy, heterogén halmazát, s méginkább hogyan teszik ezek nemzetté magukat. Azoknak, akiket ez érdekel, javasoljuk elébe olvasni Illyés Gyula híres tanulmányát: Ki a magyar. Szavai sokban erősítik a nagyon befolyásos konzervatív angol filozófus megállapításait. Illyés mondja: „Egy-egy népet nem a testi hasonlóság, hanem a közös múlt, a hasonló gond, az egy haza levegője egyesít s választ el egy más múltú és más jelenű néptől. Ha egy indián kisdedet egynapos korában egy kecskeméti tanyára hoznának, az is a magyar testvériséget örökölné. Minden nép közösség – jó magyar az, aki emberi, jó tagja a magyar közösségnek.” Scruton ugyan a gyökerek feltárásának részeként szellemes, ám kíméletlen módon tárja elénk az „angolok” identitás keresését és annak furcsaságait, ám végül is lényegében igen hasonló következtetésekre jut. A különbség, hogy Illyés az irányfényt kereste a közösségi gondolkodáshoz, Scru-

ton viszont sokkal inkább – és sokkal több iróniával – a részben valós, részben idealizált közösség letűnésének okait. Persze, Illyés írása mindössze 36 oldal, Scruton tanulmánya 190 oldallal sokkal részletesebb és részletezőbb.

Tőle, innen: „Az angolok különleges vonása, hogy pontosan tudják, kik, de azt már nem, hogy mik. Válságos pillanatokban elvont eszméket idéznek meg. Birodalomuk 'pillanatnyi elmezavarban' született, vagyis nem politikai tervek szerint, hanem olyan magánvállalkozások nyomán alakult ki, amelyben a skótok, az írek és a walesiek egyenlő súllyal vettek részt: ez már nem angol, hanem brit birodalom volt. Az alattvalói hűség tárgya azonban még a legdicsőségesebb korban is Anglia maradt. (...) legkönnyebben Anglia, az anyaország tűnt meghatározhatónak. A meghatározás azonban a birodalom összehúzóásával fokozatosan értelmét veszítette, az angolok pedig lassan és bizonytalanul felülbírálták az önmagukról alkotott képet, más európai népekhez hasonlóan nemzetnek tette magukat. De melyik nemzetnek? Hát nem britnek...” „Anglia mindenekelőtt olyan hely, amelyet szokások szentesítenek. Az angol viszonyok között kifejlődött patriotizmus hasonló a régi rómaiakéhoz, amennyiben nem a 'faj', hanem az anyaország felé irányult. (...) a bevándorlókkal szemben [ma] megnyilvánuló ellenérzés nem a rasszizmus eredménye, hanem a szülőföld ősi tapasztalatának megszűnéséből származik, annak a varázslatnak az eltűnéséből, amely a hazát a biztonság és a vigasz földjévé tette.” „Az angolok világa a rituálék, az egyenruhák, a precedensek és a hi-

vatalok világa volt. Az intézmények nem csupán egy feladat elvégzését, hanem egyúttal az összetartozás egy formáját is jelentették. A monarchia az angolok számára nem a politikai hatalom egyik formáját jelentette, hanem (...) egy kísérletet, amelynek célja, hogy itt és most megjelenítsük a hatalom mindazon titokzatos eszméit és a hozzá kapcsolódó történelmi jogokat, amelyek nélkül egyetlen hely sem válhat szülőfölddé.” „Az otthon dolgai nem szorulnak magyarázatra. (...) Az angolok egyik legfigyelemreméltóbb vonása éppen az, hogy milyen kevéssé igénylik a magyarázatot a szokásaikra és intézményeikre.” „Az otthon az a hely, ahol azok lehetünk, amik lenni szeretünk. Tiszteld a rituálékat és a háztartás isteneit, s minden másban szabad kezet kapsz. Az angolok különösége rögvest magától értetődik, ha figyelembe vesszük, hogy saját világukban otthon és biztonságban érzik magukat.” „Az ország társadalmi rendje szinte teljes egészében magánkezdeményezésekre épül. Iskolák, egyetemek, helyhatóságok, kórházak, színházak, fesztiválok, sőt katonai alakulatok ugyanarra a történetre tekintenek vissza: egy közösségi lelkiületű amatőr létrehozott egy alapítványt, meghatározta az alapszabályt, vásárolt egy épületet székhelynek, majd az egészet kurátorokra vagy a koronára bízta; az állam – ha egyáltalán, akkor is – csak a folyamat legvégén került a képbe, hogy biztosítsa a fennmaradását és fejlődését annak a munkának, amelyet maga sohasem kezdeményezett volna. Ez az angol út. A hivatalos ügyintézéshez való viszonyt Angliában az az általános meggyőződés tükrözi a legjobban,

miszerint: ha valamit meg kell tenni, arra én magam vagyok a megfelelő ember.”

Scruton itt módszeresen végig veszi az angol jellemet, a közösség személyként való kezelésének angol sajátosságát, az angol vallást, jogot, társadalmat, kormányzatot, kultúrát. Elemzését még előbbé és ezzel érdekesebbé teszi, hogy ő még beleszületett annak a világnak a végnapjaiba, amelyről beszél, és mondandóját személyes élményeivel színezi. Hitelét emeli, hogy célja nem a ma divatos tagadás, az új értékeknek a régebbiek fölé emelése, hanem a tények és a mozgatóerők őszinte, nyílt, lényegretörő feltárása, nagy empátiával annak vizsgálata, hogyan alakult ki a „vidám, öreg Anglia”, vagy annak ideálképe, mi volt mögötte, s hogyan tűnt le.

Zárjunk az ő szavaival. „Anglia: arculat, szokások és intézmények, vallás és kultúra, amint azt az előző lapokon sorra vettem. Szinte mind halott. (...) Helyénvaló, ha az angol civilizáció örökösei megőrzik erényeinek és eredményeinek emlékét, és tudják, mindez mit jelentett.”

Mi pedig tanuljunk mindebből.

O. P.

Douwe Draaisma

MIÉRT FUTNAK EGYRE GYORSABBAN AZ ÉVEK?

Budapest, Typotex, 2003

A Typotex immár Draaisma második művét adja közre magyarul az emberi agy emlékező-képességének működéséről (az előző METAFORAMASINA: Az emlé-

kezet egyik lehetséges története címmel jelent meg 2002-ben). A korábbiiban a holland pszichológus arról adott magas színvonalú, igen sok tudást kínáló áttekintést, hogyan törekedtek a gondolkodók és később a mai értelemben vett kutatók is sok évszázad óta, hogy feltárják az emberi emlékezet működésének módját. A technika iránt érdeklődő olvasónak ott különösen érdekes volt az a párhuzam, amelyet rendre megmutatott a különféle jelrögzítési technikák kialakulása, fejlődése, valamint az emlékezet működéséről felállított elképzelések formálódása között. Draaisma itt is az emlékezet működéséről és annak vizsgálatáról beszél, de most nem a megismerés előrehaladásának történetét, a vizsgálódások és kutatások ívét mutatja be, hanem néhány speciális kérdéskörbe és annak kutatásába ad kisebb-nagyobb betekintést. Nem törekszik tehát arra, hogy átfogó rendszertechnikai képet adjon az emberi emlékezet működéséről – s ez helyénvaló is, hiszen tudjuk, hogy jóllehet a kutatás szívós elszánt-sággal törekszik erre, a tudomány mai állása szerint ehhez még nagyon is hiányosak az ismereteink. A könyv fejezeteiben egy-egy kérdéskörhöz, az emlékezet működésének sajátos jelenségéhez kapcsolódóan történeteket, esettanulmányokat mesél el az emberi emlékezet működéséről, annak sajátosságairól, extrém teljesítményeiről és talányairól, és felvázolja, milyen módon, milyen eszközökkel igyekeztek a kutatók közelebb férkőzni ezek megértéséhez, az emlékezet működési mechanizmusainak megismeréséhez.

Félelmetesen nagy feladat az emberi agy működésének feltárása. Aki valaha akárcsak kicsit is foglalkozott a kutatás elméleti kérdéseivel, az tudja, hogy bármilyen rendszer alapos, érdemi megisme-

réséhez olyan vizsgálati platform kell, amely képes arra, hogy átfogja a kérdéses rendszer egészét, egységben lássa részeinek működését, valamint a részeknek és azok rész-folyamatainak legalább a fontosabb összefüggéseit és kölcsönhatásait, és így adjon róla elemezhető képet. Némi, a lényegyet nem torzító egyszerűsítéssel ez abban összegezhető, hogy egy rendszer átfogó megismeréséhez egy nála magasabb rendű vizsgáló rendszer alkalmazása szükséges. Ebbe a problémába a kutatások nagy hányada esetében azért nem ütközünk igazán bele, mert a vizsgálatot szolgáló eszközeink mögött ott áll maga az emberi elme, és hatalmas teljesítményével lényegében meghatványozza az eszközök teljesítő-képességét. Ebbéli képességeink és velük a lehetőségeink határát elsősorban akkor érezzük, midőn olyan összetett és bonyolult rendszerekkel kerülünk szembe, mint az időjárás, vagy éppen a makrogazdaság működése. Ma már minden bizonnyal a küszöbén vagyunk annak is, hogy a legmodernebb kommunikáció és informatika lehetővé tegye a kutatók számára, hogy az információcsere és az adatfeldolgozás révén lényegében egy „szuperaggyá” szerveződjenek. Egyelőre még azonban a kutatásban az emberi agy áll szemben önmagával, és legfeljebb csak részben képes arra, hogy felülről szemlélje vizsgálat tárgyát, azaz önmagát. Így bizony csaknem lehetetlen az alapos rendszertechnikai elemzést lehetővé tevő átfogó képet kapni.

Fokozza a vizsgálat és a megismerés nehézségeit, hogy az agy rendkívül bonyolult rendszer: neuronok milliárdjaiból áll, ezek egyenként is igen nagyszámú kapcsolatot képesek kifejleszteni más neuronokkal, ezzel dinamikus fejlődő, feladatorientált hálózatokká állnak